

ПОКАРАННЯ ЗА ЗАРАЖЕННЯ ВІРУСОМ ІМУНОДЕФІЦИТУ ЛЮДИНИ ЧИ ІНШОЇ НЕВИЛІКОВНОЇ ІНФЕКЦІЙНОЇ ХВОРОБИ

КОРНІЄНКО Євгенія Вікторівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Київського міжнародного університету

Стаття присвячена висвітленню питання щодо призначення покарання особам, які вчинили злочин, передбачений ст. 130 КК України. Узагальнення судової практики свідчить про те, що, призначаючи покарання за злочин, передбачений ст. 130 КК України, судді враховують наявність у винного ВІЛ-інфекції як обставину, що пом'якшує покарання, у зв'язку з чим, в переважній більшості випадків застосовують положення ст. 69 КК України, не мотивуючи при цьому, яку роль при прийнятті таких рішень відіграла дана обставина. Враховуючи відсутність належних умов для відбування покарання у виді арешту, запропоновано виключити його із санкції ч. 1 ст. 130 КК України.

Ключові слова: покарання, ВІЛ, антиретровірусна терапія (АРТ), інші невиліковні інфекційні хвороби, пенітенціарні установи, арешт, позбавлення волі.

Покарання є мірою охорони держави проти суспільно небезпечних діянь, внаслідок скоєння яких завдається шкода або створюється реальна загроза завдання такої шкоди правам, свободам чи законним інтересам людини й громадянина, а кінцевим результатом, який держава прагне досягнути наявними засобами кримінально-правового впливу щодо особи, визнаної винною в передбаченому законом порядку, є не тільки кара, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Виходячи з того, що особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів (ч. 2 ст. 65 КК України), спробуємо проаналізувати реалізацію даного законодавчого положення щодо осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 130 КК України.

Так, Гайсинський районний суд Вінницької області, розглянувши кримінальну справу № 1-192-2007 про обвинувачення громадянина Н., встановив, що він, перебуваючи на обліку з 19.02.2001 р. в кабінеті інфекційних захворювань Гайсинської ЦРЛ, як особа, інфікована ВІЛ, 29.01.2007 р. у відділенні трансфузіології Гайсинської ЦРЛ здав кров як донор, не повідомивши медичних працівників про наявність в нього ВІЛ-інфекції, чим свідомо поставив в небезпеку зараження ВІЛ інших осіб (ч. 1 ст. 130 КК України). У якості пом'якшуючих покарання обставин суд врахував: щире каяття, вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих обставин (хворобливий стан здоров'я підсудного, наявність на утриманні вагітної співмешканки, яка є ВІЛ-інфікованою), та вирішив звільнити громадянина Н. від відбування покарання (2 роки позбавлення волі) з випробуванням (ст. 75 КК України), встановивши іспитовий строк тривалістю один рік [5].

Незважаючи на те, що злочин, передбачений ст. 130 КК України, з процесуальної точки зору, є складним щодо проведення досудового розслідування та формування

доказової бази, виявляється, що при розгляді порушеної кримінальної справи за цією статтею, суди, керуючись положеннями ст. 75 КК України, звільняють суб'єктів цього злочину від відбування покарання з випробуванням, не завжди враховуючи тяжкість вчиненого злочину, особу винного та інші обставини справи (перебування в стані алкогольного сп'яніння, наявність попередніх судимостей тощо). Для характеристики такої судової практики доречно згадати думку П.Г. Пономарьова з приводу того, що попередження вчинення нових злочинів не тільки засудженими, а й іншими особами як очікуваний результат застосування покарання полягає в утриманні нестійких членів суспільства від вчинення суспільно небезпечних діянь на прикладі реального застосування покарання до осіб, винних у вчиненні злочинних діянь [9, с. 22]. Погоджуються з даною позицією й І.М. Гальперин та О.Р. Ратинов, наголошуючи на тому, що чим більш стереотипним, ординарним та менш засуджуваним в повсякденній свідомості людей є той чи інший злочинний еталон життя, тим менш дієві каральні заходи [2, с. 76].

Майже одиничними (5,0 % з 150 проаналізованих кримінальних справ, порушених за ст. 130 КК України, розслідуваних органами досудового слідства та розглянутих судами України у період 2007-2011 рр.) в судовій практиці є випадки засудження винних осіб, які скоїли злочин, передбачений ст. 130 КК України, та призначення їм покарання у виді позбавлення волі з реальним його відбуванням.

Так, Апеляційний суд Миколаївської області розглянув апеляцію потерпілого громадянина С. на вирок Заводського районного суду м. Миколаєва від 16.02.2011 р., яким громадянка Л., раніше не судима, була засуджена за ч. 3 ст. 130 КК України на 4 роки позбавлення волі, за ст. 166 КК України на 2 роки позбавлення волі. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно визначено покарання – 4 роки позбавлення волі. На підставі ст.ст. 75, 76 КК України громадянку Л. звільнено від відбування призначеного покаран-

ня з випробуванням з іспитовим строком на 3 роки. В апеляції потерпілий С. просив вирок суду щодо громадянки Л. скасувати та постановити новий вирок, яким засудити її за ч. 3 ст. 130, ст. 166 КК України до позбавлення волі реально, вказуючи на те, що суд безпідставно послався на відсутність обтяжуючих покарання обставин, не врахувавши, що громадянка Л. вчинила злочин щодо малолітньої, яка знаходилась в безпорадному стані, її злочинні дії потягли смерть двох людей (своєї новонародженої дитини та чоловіка). Апеляційний суд Миколаївської області скасував вирок Заводського районного суду м. Миколаєва від 16.02.2011 р. щодо громадянки Л. в частині звільнення її від відбування призначеного цим вирокком покарання з випробуванням з іспитовим строком на 3 роки на підставі ст. 75 КК України та постановив вважати громадянку Л. засудженою за цим вирокком за ч. 3 ст. 130, ст. 166, ч. 1 ст. 70 КК України на 4 роки позбавлення волі [4].

Узагальнення судової практики свідчить й про те, що, призначаючи покарання за злочин, передбачений ст. 130 КК України, судді (суд) враховують наявність у винного ВІЛ-інфекції як обставину, що пом'якшує покарання, у зв'язку з чим, в переважній більшості випадків застосовують положення ст. 69 КК України (призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом) або обирають мінімальне покарання, передбачене у санкції за відповідний злочин, не мотивуючи при цьому, яку роль при прийнятті таких рішень відіграла дана обставина.

Так, Звенигородський районний суд Черкаської області розглянув справу № 1-92/09 про обвинувачення громадянина К. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 130 КК України. При призначенні покарання, суд врахував як пом'якшуючі обставини – щире розкаяння в скоєному та те, що підсудний хворіє на тяжку хворобу та має діагноз: хронічний гепатит, ВІЛ-інфекція, та обрав йому покарання у межах мінімальної санкції, передбаченої за даний злочин, у виді позбавлення волі (1 рік позбавлення волі) [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КК України, ч. 5 ст. 154 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі по тексту – КВК України), а також п. 2.1 Переліку захворювань, які є підставою для подання в суди матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання, затвердженого Наказом ДДУПВП та МОЗ України № 3/6 від 18 січня 2000 р., суд, при вирішенні питання про можливість звільнення засудженого від подальшого відбування покарання, враховує те, що наявність у такого засудженого ВІЛ-інфекції (стадія вторинних захворювань, III Б; СНІД, стадія вторинних захворювань, III В; СНІД, Термінальна стадія, IV), є підставою для звільнення такої особи від покарання за хворобою. Про прийняття суддею (судом) позитивного рішення щодо звільнення від подальшого відбування покарання за хворобою засуджених ВІЛ-позитивних осіб, свідчить і судова практика.

Так, 18 травня 2011 р. Вільнянський районний суд Запорізької області, розглянувши подання адміністрації Софіївської ВК-55 щодо звільнення від подальшого відбування покарання у зв'язку з тяжкою хворобою засудженого Н., раніше судимого: 1) 14.11.2002 р. за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 71 КК України до 3 років 2 місяців позбавлення волі; 2) 04.06.2003 р. за ч. 2 ст. 185, ч. 4 ст. 70 КК України до 3 років 2 місяців позбавлення волі; 3) 15.08.2003 р. за ч. 1 ст. 309, ст. 71 КК України до 3 років 4 місяців позбавлення волі (звільнився 07.09.2005 р. умовно-достроково на 27 днів). За даною справою засуджений 11.09.2006 р. Джанкойським районним судом АР Крим за ч. 4 ст. 130 КК України до 6 років позбавлення волі. З 05.11.2008 р. відбував покарання в Софіївській виправній колонії УДДУПВП у Запорізькій області. За час відбування покарання засуджений Н. порушував вимоги режиму тримання, на виробництві установи не працював через хворобу, участі в програмах виховного впливу не брав. Суд постановив: на підставі ст. 84 КК України звільнити засудженого Н. від подальшого відбування покарання у зв'язку з тяжким захворюванням. Спеціальною медичною комісією встановлено діагноз: ВІЛ-інфекція

III клінічна стадія, орофарингеальний кандидоз, гіпертермічний синдром, вірусний гепатит С, хламідіоз, синдром виснаження, обумовлений ВІЛ (дефіцит ваги 17,1 %) [7].

Отже, з однієї сторони, держава зобов'язана вживати належних заходів, що захищають громадян від явно негативної поведінки ВІЛ-інфікованих осіб, що створюють небезпеку для інших громадян бути зараженими цією інфекцією. Про це свідчить наявність кримінальної відповідальності за свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження або зараження ВІЛ чи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, а також необхідність призначити покарання винним особам у виді, наприклад, позбавлення волі. Тобто, з правової точки зору, важливим є організація примусової ізоляції підозрюваних та обвинувачених у скоєнні злочину, передбаченого ст. 130 КК України, а також засуджених за вчинення даного суспільно небезпечного діяння до позбавлення волі. З іншої сторони, проблема ВІЛ-інфекції є не тільки соціальною, медичною, кримінальною, а й кримінально-виконавчою, оскільки в місцях ізоляції підозрюваних, обвинувачених у скоєнні злочинів (у слідчих ізоляторах), а також відбування покарання засудженими (у виправних установах) міститься значна кількість ВІЛ-інфікованих осіб. Згідно з офіційною статистикою, у пенітенціарних установах поширеність ВІЛ-інфекції, як мінімум в 3 рази більша, ніж у населення в цілому. Разом з тим, існують дані, які свідчать про те, що в колоніях кількість ВІЛ-позитивних осіб сягає 20,0 % [1].

У чинному КВК України не передбачено окреме (ізольоване) тримання ВІЛ-інфікованих осіб у пенітенціарних установах. Призначення покарання у виді позбавлення волі для осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 130 КК України, не досягає цілей покарання, а навпаки, підвищує ризик інфікування інших осіб ВІЛ або вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини. Це обумовлено такими факторами,

як висока щільність засуджених, змушеність спати по черзі на одному і тому ж ліжку, випадки мужолозтва тощо.

Враховуючи недостатню кількість кваліфікованих кадрів у медичних частинах установ виконання покарань і слідчих ізоляторів; віддаленість деяких кримінально-виконавчих установ від центрів профілактики та боротьби зі СНІДом, що позбавляє фактичної можливості користуватися деякими ресурсами установ центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, засудженим ВІЛ-інфікованим особам; складну процедуру отримання необхідних медичних препаратів для такої категорії хворих осіб, необхідно вдосконалити організацію виконання покарання у виді позбавлення волі стосовно осіб, які є носіями ВІЛ чи вірусу іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини. Зокрема: забезпечити ізоляцію такої категорії осіб зі створенням надійних умов щодо неможливості поширення ВІЛ чи вірусу іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, у місцях позбавлення волі; законодавчо закріпити права засуджених осіб, які є носіями ВІЛ чи вірусу іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, на надання медично-санітарної допомоги та психологічної підтримки в місцях позбавлення волі через забезпечення доступності проведення різних видів імунологічних досліджень, необхідних ВІЛ-інфікованим та особам, які хворіють на іншу невиліковну інфекційну хворобу, що є небезпечною для життя людини; розробити на законодавчому рівні спрощену процедуру передачі медикаментів і доступу фахівців для проведення консультацій, обстежень і корекцій лікування даної категорії осіб. У свою чергу, вжиття даних заходів призведе до створення безпечних медико-санітарних умов у виправних колоніях для здорової частини засуджених.

Окрім покарання у виді позбавлення волі, санкція ч. 1 ст. 130 КК України передбачає також альтернативні види покарання у виді арешту на строк до трьох місяців або обмеження волі на строк до п'яти років.

Як вірно зазначав І.М. Гальперин, загальна тенденція щодо розширення в боротьбі зі злочинністю покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, вимагає в той же час всебічного врахування сучасних умов застосування кожного з видів даних покарань [2, с. 132].

Соціально-правові передумови запровадження та виконання арешту зумовили специфіку даного виду покарання, яке відповідно до чинного КК України зайняло самостійне місце в системі покарань між конфіскацією майна та обмеженням волі, чим як би підкреслюється його усереднений характер. Однак переосмислення місця арешту в системі покарань призвело до висновку, що арешт є більш суворим покаранням, ніж обмеження волі, а тому, на думку Ю.В. Шинкарьова, повинен бути переміщений у цій системі ближче до позбавлення волі, оскільки він наближений до нього як за змістом, так і за суворістю [10, с. 10].

Покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції та встановлюється на строк від одного до шести місяців. Відповідно до ч. 2 ст. 51 КВК України на засуджених до арешту поширюються обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Отже, умови відбування покарання у виді арешту повинні визначатися в рамках режимних вимог, що встановлюються в виправних колоніях. А дані режимні вимоги є виключно суворими, тим більше в колоніях з максимальним рівнем безпеки, оскільки там відбувають покарання найнебезпечніші категорії злочинців. Але як співвіднести суворі умови тримання та ізоляції, що застосовуються до осіб, які вчинили істотно менш небезпечні злочини, з тим, щоб покарання, що застосовується до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, повинно бути справедливим, тобто відповідати ступеню тяжкості вчиненого злочину, обставинам його вчинення та особі винного?

Відповідно до положень ст. 15 КВК України покарання у виді арешту виконують арештні доми, в яких тримаються по-

внолітні особи, а також неповнолітні, яким на момент постановлення вироку виповнилося 16-ть років і які засуджені за злочини невеликої тяжкості. Якщо ж говорити про практичне застосування даної норми, то, на жаль, на сьогоднішній день держава не готова виконувати даний вид покарання, оскільки на будівництво арештних домів (з усією необхідною інфраструктурою) необхідні значні матеріально-фінансові ресурси. Частина 1 ст. 5 КВК України встановлює, що особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в арештних домах. А це означає, що в межах кожної адміністративної території області, де розташований суд, необхідно побудувати мінімум один арештний дім (а фактично їх потрібно буде значно більше з урахуванням територіальних особливостей конкретної області). Варто погодитися з думкою І.І. Карпеця, що будь-яка спроба перенести перспективи майбутнього на сьогоднішній день, ігноруючи соціальні умови та можливості, рівень економічного розвитку суспільства, громадської та індивідуальної свідомості людей, не має реального підґрунтя [3, с. 147]. Кількість побудованих арештних домів на території України налічує одиниці, тому даний вид покарання відбувають в окремих постах та секціях слідчого ізолятора, які й так вже давно вичерпали свій ліміт наповнення ув'язненими (засудженими).

Враховуючи те, що засуджені до арешту за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 130 КК України, є носіями ВІЛ або вірусу іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, необхідно звернути увагу на медичне обслуговування такої категорії осіб в арештних домах. Відповідно до положень ст. 53 КВК України, медичне обслуговування засуджених до арешту здійснюється відповідно до норм, встановлених для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Але це суто теоретичне положення, яке не знайшло свого відображення на практиці. Наприклад, необхідні ліки для підтримання здоров'я такої категорії засуджених осіб, враховуючи суворий режим ізоляції в арештних домах, не можуть бути передані

а ні близькими родичами, а ні іншими особами. Наявність власних медичних частин в арештних домах на законодавчому рівні не передбачена. Враховуючи те, що реально відбувають покарання у виді арешту в межах слідчого ізолятора, можна було б говорити про отримання медичної допомоги в стаціонарах медичних частин СІЗО. Але процедура переведення такої категорії засуджених до медичних частин СІЗО, так само як і можливість проведення імунологічних досліджень, призначення АРТ, безкоштовного забезпечення медичними препаратами, доступ фахівців для проведення консультацій, обстежень та корекцій лікування даної категорії осіб, теж не передбачена.

Відповідно до ч. 2 ст. 50 КВК України засуджений відбуває весь строк покарання в одному арештному домі. Переведення засудженого до арешту з одного арештного дому до іншого допускається в разі його хвороби або для забезпечення його безпеки, а також з інших поважних причин, що перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в даному арештному домі. Переведення через хворобу таких осіб до закладів охорони здоров'я Державної пенітенціарної служби України на загальних для засуджених підставах зараз неможливий. Переведення через хворобу в інший арештний дім хоча й законодавчо передбачено, але з урахуванням короткочасного строку самого покарання та відсутності достатньої кількості арештних домів, реалізувати це вкрай складно [8, с. 183].

Враховуючи відсутність належних умов для відбування покарання у виді арешту, є пропозиція виключити арешт як альтернативний вид покарання з санкції ч. 1 ст. 130 КК України.

В свою чергу, введення в санкцію ч. 1 ст. 130 КК України таких альтернативних видів покарань як штраф та (або) виправні роботи, на нашу думку, є недоцільним, оскільки, виходячи з аналізу кримінальних справ, порушених за даною частиною статті КК України, більшість засуджених осіб, які є носіями ВІЛ або вірусу іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, є безробітними

(мають скрутне матеріальне становище), неодноразово судимими, ін'єкційними наркоманами.

Література

1. ВИЧ-інфіцированих в українських тюрмах не лечат. Их убивают. – Интернет газета «Украина криминальная» [Електронний ресурс] / Володимир Жовтяк. – Режим доступу до газ. : <http://cipro.com.ua/>

2. Гальперин И. М. Наказание: социальные функции, практика применения / И. М. Гальперин. – М., Юрид. лит., 1983. – 208 с.

3. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1973. – 287 с.

4. Кримінальна справа № 11-596/11 за 2011 рік // Архів Апеляційного суду Миколаївської області

5. Кримінальна справа № 1-192-2007 за 2007 рік // Архів Гайсинського районного суду Вінницької області

6. Кримінальна справа № 1-92/09 за 2009 рік // Архів Звенигородського районного суду Черкаської області

7. Кримінальна справа № 5-0805-516/2011 за 2011 рік // Архів Вільнянського районного суду Запорізької області

8. Кримінально-виконавчий кодекс України : [науково-практичний коментар] /

SUMMARY

The article is devoted to the issue of assigning the punishment to persons who have committed the crime provided by the Art. 130 of the Criminal Code of Ukraine. Generalization of court practice shows that by imposing the punishment for the crime provided by the Art. 130 of the CC of Ukraine, judges take into account the presence of the guilty person of HIV as a circumstance mitigating punishment, therefore, in most cases, use the provisions of the Art. 69 of the CC of Ukraine, not arguing with what role in making such decisions is played this circumstance. Given the lack of appropriate conditions for serving punishment in the form of arrest, is proposed to exclude such type of punishment from the sanction of the part 1 of the Art. 130 of the CC of Ukraine.

А. Х. Степанюк, І. С. Яковець ; за заг. ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Одиссей, 2005. – 560 с.

9. Пономарев П. Осуществление целей наказания / П. Пономарев // Советская Юстиция. – 1982. – № 15. – С. 22.

10. Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Ю. В. Шинкарьов ; Харківській національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Львів, 2007. – 16 с